

2013. november – Szent András hava

Forgatókönyv. Összeállította: Both Zsuzsa és Szabó Kinga

I. BEVEZETŐ JÁTÉKOK, ISMERKEDÉS

Haj, meszelő, meszelő, / ... hozta Berénybő'

Új ház, új király, / Legyen boldog a király!

Hol jársz, hová mész, Szent Erzsébet asszony? / Itt járok, ott kelek, lányokat keresek,

Szépeket, jókat, szófogadókat. / Gyere, Mari, kisangyalom, ülj fel a hintómra!

II. JELES NAPOK, SZOKÁSOK

November 1: Mindenszentek napja

E napon ma is szokás a sírok megtisztítása, feldíszítése és gyertyák gyújtása a halottak emlékezetére. A néphit szerint ilyenkor hazalátogatnak a halottak, ezért sokféle szokás, hogy számukra is megterítsenek, kenyeret, sőt, vizet tesznek az asztalra. Sok helyen sütnék-főznek és kiviszik az ennivalót a temetőbe. Aki nem tud kimenni, az otthon gyertyát gyújt, annyit, ahány halottja van a családnak. Ezen a napon üres kalácsot sütöttek, amit aztán szétosztottak a temető kapujában imádkozó koldusok között, nehogy a halottak hazalátogassanak.

Gazdasági hagyományok is fűződnek ehhez a naphoz. Ilyenkor szorultak be az állatok – a gulya, a csürhe, a ménes és a csorda. Volt, ahol e napon szegődtették a cselédeket, pásztorokat.

November 2: Halottak napja

A néphit szerint Mindenszentek és Halottak napja közti éjszakán a halottak miséznek a templomban. A Gyimes-völgyben így mondták: *Halottak napjára főzünk, sütünk cipókat odaadjuk avval, hogy a hóttaké.* Van, ahol a sírokra is tesznek ételmezt.

Halottak napján, néhol hetében munkatiltalmak voltak:

- mosási tilalom:
 - attól tartottak, hogy a hazalátogató halott vízben járna
 - tilos volt mosni, mert megsárgulna a ruha
 - tilos volt mosni, mert a férgek ellepték volna a házat
- nem végeztek semmilyen földmunkát, mert keléses lenne, aki megszegi a tilalmat

Mindenszentek és a halottak napja ma városon és falun egyaránt a halottakra való emlékezés ünnepe: a temetőbe járás, a sírok rendbehozatala, a gyertyával való világítás ideje. A kalotaszegi falvakban csak a második világháború után terjedt el.

November 11: Márton napja

Szent Márton legendája

A Pannóniában született Márton apja római katona volt. Márton 15 éves volt, amikor a császár rendeletére apja helyett kellett lovagi szolgálatba lépnie. Időközben megkeresztelkedett, és istenfélő életet élt.

Lovag korában történt, hogy Amiens városába kellett lovagolnia kis csapatával. Hideg tél volt, a sűrű hóhullásban késő este érkeztek a város falaihoz. Megzörgették a kaput, és bekiáltottak: – *Engedjete be! Fontos levelet hoztunk.*

Márton nyöszörgésre lett figyelmes. A kapuban egy koldus didergett.

– *Segítsetek, vitéz urak. Éhes vagyok, napok óta koplalok, a hidegben majd meg fagyok. Szánjátok meg a nyomorult koldust.*

A lovagtársak csúfolódni kezdtek: – *Majd bizony a palástunkat adjuk oda! Mi is éhezünk, fáztunk, ne állj az utunkba!*

– *Hallgassatok! Bizonyosan azért került ez a szerencsétlen a mi utunkba, mert Isten nekünk rendelte, hogy segítsünk rajta – utasította rendre Márton a társait.*

– *Hogy akarsz segíteni, hisz a mi élelmünk is elfogyott?*

Márton a szegény koldushoz fordult:

– *Valóban, szegény ember, kenyerem nekem sincs, de a köpenyem megosztom veled, legalább a hidegtől védve légy!*

– *Ostoba vagy! Hosszú még a tél, most Te fogsz megfagyni fél köpenyben!* – kiáltották a társai.

– *Nem, barátaim, a jótett melege átjárja a szívet. Aki másokon segít, meg nem rövidülhet.*

Azzal kardjával kettészelte köpenyét és felét a koldusra terítette.

Azon az éjszakán Márton különös álmot látott. Ott állt az Úr trónusánál, körül a fényes angyali sereg. Az Úr vállán Márton megpillantotta azt a fél köpenyt, amelyet az este adott a szegény koldusnak. Az Úr pedig így szólt:

– *Tudd meg, Márton, ha bármi jót teszel a legkisebb testvéreddel is, azt mindig velem teszed. Mikor Márton reggel felébredt, szilárd elhatározás született szívében:*

– *Nem akarok katona lenni, Jézus barátja vagyok. Nem kell a kard, a páncél, ami eddig védett. Nincs rá szükségem, mert tudom, hogy engem Jézus segít és erősít. Elmegyek és a szegényeket, árvákat, gyengéket fogom védeni.*

Isten kegyelmet adott szolgájának, így az védte a gyengéket, szegényeket, sok barátot szerzett magának, mindenki szerette.

Vándorlásai során Toursba érkezett. A városban akkor halt meg a püspök. A nép Mártont kérte: – *Légy a püspökünk! Légy a mi vezetőnk!*

– *Nem akarok püspök lenni. Én az Úr alázatos szolgája vagyok, nekem nem kell rang, méltóság!*

Márton, mivel szerény volt, elmenekült a város szélére, ott bebújt a legkisebb ház libaóljába. A városlakók egész nap keresték, nagy szomorúsággal kutatták.

– *Ő a szegények gyámolítója, egyszerű, igazságos pap. Ő legyen a mi püspökünk! Meg kell találnunk! Végtelen szeretete, jósága áldást hoz városunkra! Igazságos, megvédi az ártatlanul üldözötteket. Keressük! Meg kell találnunk!*

– *Figyeljete! Ott, a ludak óljában éktelen gágogás van, nézzük meg! Ide búj a ludak közé, de azok elárulták rejtekhelyét!*

Márton végül elfogadta a felajánlott püspöki rangot.

– Látom, nem bújhatok el a püspökség elől, a feladatot vállalom, ha egyszerű remete életemmel együtt elfogadtok. Ígérem, az Úr hűséges pásztora leszek, őrzöm a hit tisztaságát.

Ettől kezdve Márton a nép szeretett és hűséges pásztora lett. Mindenki tisztelte és szerette. A legnagyobb külső és belső szorongatásban is a testvéri szeretetet tette meg Isten szeretetének mércéjévé.

* * *

Egyéb Márton-napi szokások

A kalotaszegi falvakban a jószág behajtása alkalmából Márton-napi bált rendeztek. Ezen a vidéken igen gyakori a Márton név, ezért, mint névnapot ma is ünneplik névnapköszöntőkkel.

Ezen a napon a pásztorok vesszőt adtak ajándékba a gazdának (*Márton vesszeje*-ként ismerték), hogy azzal hajtsa ki tavasszal a jószágot a legelőre és úgy tartották, ahány ága van a vesszőnek, annyit malacozik a disznó. Azt mondták: *úgy szaporodjanak a sertések, mint ennek ahány ága boga van.*

Márton-napon országszerte lakomákat rendeztek, hogy egész esztendőben bőven ehessenek, ihassanak.

Novemberben, Márton napján/ Liba gágog, ég a kályhán./ Aki libát nem eszik,/ Egész évben éhezik.

A megevett liba csontjából jósoltak: ha a liba csontja fehér és hosszú volt, akkor havas lesz a tél, ha viszont barna és rövid, akkor sáros.

Márton napján kóstolták meg először az új bort.

Márton napján figyelték az időjárást: *Ha Márton fehér lovon jön, enyhe tél, ha barnán, kemény tél várható.*

Ha Márton lúdja jégen csúszkál, / Karácsonykor sárban botorkál.

November 19: Erzsébet napja

Egyik legkedveltebb névünnep, mivel hazánkban a leggyakoribb női nevek közé tartozik. Gyermekjátékokban is gyakran előforduló név.

Ha Erzsébet napon havazik, azt mondják: *Erzsébet megrázta a pendelyét.* Ismert mondás: *Erzsébet, Katalin havat szokott adni, / A bitang marhákat jászolhoz kötni.*

November 25: Katalin napja

Egyik legközismertebb időjárásjóslás: *ha Katalin kopog, akkor karácsony locsog, viszont, ha Katalin locsog, akkor a karácsony kopog.*

Lányok számára a fő férjjósló nap András napja volt, de a legények Katalin napkor tudakozódtak jövőbelijük iránt. Lopott leányinget tettek éjszakára a párnájuk alá, abban reménykedve, hogy megálmoldják a feleségüket.

Ezen a napon is szokás volt gyümölcsöket vízbe tenni, s ha az karácsonyig kizöldült, közeli férjhezmenetelt jelentett a lányoknak. Katalin napjával befejeződött az őszi férjhezmenések, bálók időszaka.

November 30: András napja

A legjelentősebb házasságjósoló, varázsló nap. Többnyire a lányoknak magányosan, titokban kellett ezeket a praktikákat elvégezniük. Próbáltak álomból jósolni. A párna alá férfiruhaneműt rejtettek, és egész nap böjtöltek. *Aki böjtöl András napján, / Vőlegényt lát éjszakáján. / Menjen férjhez, aki soros, / Készüljön a disznótoros!*

Hallgatódzásból is jósoltak: az ólat rugdosták. Úgy vélték, ahányat rőffen a disznó, annyi év múlva mennek férjhez. Szemétre, trágyadombra állva figyelték, honnan hallják a kutyaugatást, úgy gondolták, hogy abból az irányból jön majd a jövődöbelijük.

A közös jóslások többnyire a fonóban történtek – ólomöntéssel, gombócfőzéssel. A gombócba egy-céduhára írt férfinevet rejtettek, amelyik elsőnek jön fel a víz tetejére, az lesz az illető férjének a neve. Az ólomöntésnél az öntvény alakjából a jövődöbeli foglalkozására igyekeztek jósolni.

A moldvai és Gyimes-völgyi magyarok ezen a napon a farkasok ellen megfokhagymázták az ajtókat, hogy ne vigyék el a jószágot. Összekötötték az ollót, mert ha nyitva maradna, a farkasok elvinnék a juhokat.

András-napkor kezdődtek a disznóvágások, disznótorok, ezért nevezték disznóölő Andrásnak is.

III. JÁTÉKOK

Hol jársz, hová mész, nagy Erzsébet asszony?

A *Hol jársz, hová mész* kezdetű várkörjátékban nincs anya. A szövegben szereplő Erzsébet asszonyt általában Árpád-házi Szent Erzsébettel azonosítják: itt a házasság elősegítőjeként szerepel.

A lányok körbe állnak, kívül jár a kérő, és mindenki énekel:

Hol jársz, hová mész, / nagy Erzsébet asszony?

Innenonnan, amonnan, / Fehérvári városban,

Ezt kapitány üzente, / A zsandár is sürgette,

Kisebbiket, nagyobbikat / tartsa meg magának,

Azonkívül boldog legyen, / Mindenható vele legyen,

Zsupsz ki, édes rózsám!

Az ének végén a kérő ráüt arra, akinek a háta mögé ért, és magával viszi. Az felfogja a kérő szoknyáját vagy megfogja a kezét, és megy utána. Folytatják az éneket, s a következő dallam végén már a második lány üti meg valakinek a hátát, aki csatlakozik mögé. Így folytatják, míg a kör el nem fogy.

Hatan vannak a mi ludaink

Körbe állnak, egy a kör közepén, s énekelnek:

Hatan vannak a mi ludaink, / Heten vannak a mi ludaink, / Három szürke, három fekete,

Gúnár, gúnár, libagúnár, gúnár az eleje, / Akinek nincs párja, válasszon magának.

A dal végén a középső párt választ, s a többiek is újat keresnek. Természetesen valakinek nem jut, az megy be a körbe középre, és ismét énekelni kezdenek.

IV. JÓSLÁS OLVASZTOTT VIASSZAL

V. KÁNTÁLÓ ÉNEKEK KARÁCSONYRA

Elindult Mária, Karácsony estéjén / Elment szállást keríteni a gazdag kovácshoz.
Jó estét bölcs kovács, Nem adhatnál szállást / Nem adhatok néked szállást, mert sok a vendégem.
Volt a bölcs kovácsnak egy szép vak leánya / Elvezette Szűzanyánkat a barmok jászlába.
Tizenkét órákor megszületett Jézus / Tizenkét szép őrzőangyal köti a bokrétát.
Arra járt szent József, befogta szamarát / Elvezette Szűzanyánkat a gazdag kovácshoz
Jó reggelt bölcs kovács, Mért nem adtál szállást / Mért nem adtál Szűzanyánknak egy éjjelre szállást.
Én ha tudtam volna, hogy te vagy Mária / Aranyból is, ezüstből is szállást adtam volna /
Én pedig a hideg földre lefeküdtem volna
Felelé Mária: sülyedjen el házad / Csak az a szép vak leányod holtig legyen boldog.

(Melegföldvár)

Betlehem kis falujába, Karácsonykor éjfélután / Fiúisten ember lett, mint kisgyermek született.
Őt nevezték Jézuskának, édesanyját Máriának / Ki pólyába takarva, befektették jászolba
Pásztorok a falu mellett báránycsordát legeltetnek / Hallották az éneket, Jézuskához sietnek.
Megtalálták a jászolba, Jézuskát az istállóba / Mellette volt Mária, körülötte glória
Azután meg napkeletről ragyogót szép csillag tűnt föl / És elindult nyugatra, három király utána.
Jézust sokan nem szerették, a rossz emberek üldözték / És egy éjjel elfogták, Pilátushoz hurcolták
Elítélték kínhalálra, megfeszíték keresztfára / Ott halt meg sok kín után, nagypénteken délután.
Levették a keresztfáról, sírt csináltak kősziklából / Testét oda helyezték és katonák őrizték.
De csak három nap maradt ott, harmadnapra föltámadott / Végre negyven nap múlva, mennyországba ment vissza.
És elküldte a Szentlelket, ki megszentelt minden lelket / Pünkösd napján küldte le és itt maradt örökre.

(Melegföldvár)

Köszöntő:

Örömmel való hálákat adunk a mindenható Úristennek
Hogy megadta érnünk e szent Karácsony estéjét
Az Úristen virrasszon fel a holnapi napra
Úgy mint Krisztus urunk szent születésnapjára
Másodnapjára, mint Szent István napjára
Harmadnapjára, mint Szent János napjára
Az Úristen léptessen át a kevés óesztendőből az újba
Hogy töltsük el együtt erővel, lelki-testi békességgel, örömmel. Ezt kívánom!

(Melegföldvár)